

א. טעם מצות הישיבה בסוכה

סעיף א', שו"ע: בסוכות תשבו שבעת ימים וכו' כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש. והוא כפי דברי רבי אליעזר בגמרא (סוכה יא ב), אבל לדברי רבי עקיבא (שם) סוכות ממש עשו להם, וקשה הלא קיימא לן בכל מקום שנחלקו רבי אליעזר ורבי עקיבא הלכה כרבי עקיבא, ותיירץ הב"ח שהכא דברי רבי אליעזר עיקר כי כן תירגם אונקלוס (ויקרא כ"ג מ"ג) "ארי במטלת עננין אותיבת", כי רק לטעם זה שייך לעשות זכר על כך, משא"כ לטעם של סוכות ממש עשו להם, וכן סתמו רש"י והרמב"ן (שם) כפי דברי רבי אליעזר.

אמנם הרשב"ם (שם) מבאר ענין חג הסוכות עפ"י טעמו של רבי עקיבא, וז"ל: "חג הסוכות בשעת האסיף אשר מלאו הגרנות בר והיקבים תירוש ויצהר וצוה הכתוב לישוב בסוכות לזכרון כי במדבר ישבו באהלים ולא היה להם קרקע ולא דגן תירוש ויצהר וכו' ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתים מלאים כל טוב ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשו לי את החיל הזה" וכו', ובפמ"ג (מ"ז בתחילת הסימן) מביא דברי רשב"ם אלו.

ונפק"מ מכל הנ"ל להלכה לענין הכוונה בעת קיום המצוה שלכמה מן הפוסקים בסוכה כוונת המצוה היא לעיכובא (כדלהלן אות ב'), וירא שמים יוצא ידי שניהם ויכוין² ב' הכוונות הנ"ל, כי אלו¹ ואלו דברי אלהים חיים.

ב. לכוין כוונת המצוה בליל א' דסוכות ובשאר ימי החג

מ"ב סק"א: וכתבו האחרונים שיכוין בישיבתה שצונו הקדוש ברוך הוא לישוב בסוכה זכר⁴ ליציאת מצרים וגם זכר⁵ לענני כבוד שהקיפן אז עלינו להגן עלינו מן השרב והשמש, וכל זה לצאת ידי המצוה כתיקונה הא דיעבד יוצא כל שכיון לצאת לבד. ומקורו בדברי הב"ח (סימן זה וריש סימן ח') שאם כי בכל המצוות שחובתן מן התורה החובה לכוין לפני קיום המצוה שרצונו

¹ ע' לבוש סי' זה, ועיין בבכורי יעקב בשם רוקח שהגירסא ההיפך ר"א סוכות ממש ור"ע ענני כבוד.

² ולמסקנת דבריו ראוי לכוין גם זכר ליציאת מצרים, כשאר כל המצוות, שכוונה זו היא בין לר' אליעזר (לפי הב"ח) ובין לרבי עקיבא (לפי הט"ז), וכדלהלן הערה 4, וע' בפמ"ג הנזכר שמביא פלוגתת הב"ח והט"ז בהסבר מחלוקתם של ר"א ור"ע.

³ דהנה מפורש בתורה שהיה ענני כבוד, אלא הוצרכו לסוכות ממש לאלו שהענן פולטם וכזבים ומצורעים וטמאים לנפש אדם וכו' שהיו חוץ למחנה (עיין דרשות חת"ס דרשה נ"ג), וכמו"כ בכל הדורות יש ב' דרגות במצוות סוכה יש אשר זיכו לבבם וטהרו גופם ורעיונם בימי הרחמים והרצון שקודם לחג הסוכות, ואצלם סוכה הוא בחינת ענני כבוד, בצל השכינה הק', וכלשון הזה"ק צילא דמהימנותא, ויש אשר לא רחצו והסירו רוע מעלליהם ולא זיכו נפשם בימי הרחמים והרצון, ואצלם בחינת סוכות ממש להצילם מזרם וממטר ושרב, בחינת הליכה לגלות חוץ למחנה, וכלשון היה"ר בכניסה לסוכה 'כצאתי מביתי חוצה יחשב כאילו הרחקתי נדוד', שע"י מתכפר עוונתם וניצלים מגזירה רעה ר"ל, ולכן נקרא סוכות בלשון רבים כי נכלל בו ב' הבחינות הנ"ל, ובזה יתפרש פלוגתת הגמ' (סוכה כ"ח ע"ב) אי סוכה דירת קבע (בחינת ענני כבוד) בעינן או דירת ארעי (בחינת גלות), ולהלכה נקטינן (בסי' תרל"ט) שיעשה אדם סוכתו קבע וביתו ארעי בז' ימי סוכות, כי בטוחים אנו שיצא לאור משפטינו בחסד ורחמים וראויים אנו לישוב בסוכה בחינת ענני כבוד, צילא דמהימנותא, המרמז על דירת קבע.

⁴ והוא לטעם דר"ע שסוכות ממש עשו להם בצאתם ממצרים, ולדבריו כל ענין חג הסוכות הוא זכר ליציאת מצרים, משא"כ לטעם דרבי אליעזר על עצם נס דענני כבוד עבדינן זכר, כך היא הכוונה עפ"י הט"ז, ולב"ח שיטה אחרת עמו דלרבי אליעזר מצוות סוכה עיקרה זכר ליציאת מצרים, ולר"ע הוא כדברי הרשב"ם המובא לעיל אות א', ועיין בכל זה בפמ"ג, וכבר נתבאר שיר"ש יוצא ויכוין כפי כל השיטות.

⁵ והא דאין עושין זכר למן והבאר, משום שבא להם לישראל ע"י שאלה ותערומת, משא"כ ענני הכבוד - חיד"א בס' ראש דוד פ' אמור, ועוד נאמר בזה הרבה.

לקיים מצוות ה' שציוונו לקיים מצוה זו (עיי' שו"ע סימן ס' ומשנ"ב⁶ שם), אבל אין חובה לכוין טעמי המצוה, מכל מקום שונה מצות סוכה⁷ שהתורה כתבה את טעם המצוה 'למען ידעו דורותיכם' וכו', ולכן חובה לכוין בשעת קיום המצוה גם טעם המצוה.

ובבכורי יעקב (סק"ג) הסכים לדברי הב"ח ולומד בדבריו⁸ שהוא לעכובא, וכלשונו "ואם לא כיון טעם המצוה אפילו בדיעבד לא יצא, ולכן אם אכל בלילה ראשונה בסוכה בלא כוונה זו יש להחמיר ולאכול שוב כזית בכוונה, ויזהר כל אחד ללמד ולספר לבניו ולבני ביתו בלילה ראשונה כוונת מצוות סוכה" וכו' וכן פסק כשיטה זו בס"י⁹ דרך פיקודיך (להגה"ק בעל בני יששכר).

ולכן, אם כי אין לנו אלא הכרעת המשנ"ב עפ"י גדולי הפוסקים שבדיעבד יוצא כל שכיון לצאת בלבד, מכל מקום בודאי ראוי¹⁰ לכל אדם לצאת ידי כל השיטות במצוה חביבה זו ולדקדק מאד לכוין טעמי המצוה כפי המבואר לעיל אות א'.

ובשאר ז' ימי החג, אף על פי שאם לא כיון בעת ישיבתו בסוכה לצאת ידי חובת המצוה שציוונו השי"ת (לשאר פוסקים) או טעמי המצוה (לב"ח ובכור"י), מכל מקום כתב המנחת חינוך (מצוה שכ"ה) דלא¹¹ חשיב כעובר על עשה ואינו כאוכל או ישן חוץ לסוכה, מכל מקום אינו נחשב כקיים מצות עשה ד'בסוכות תשבו שבעת ימים', והרי הוא כאדם שאינו לובש בגד של ד' כנפות מצויצות כהלכתן שלא עבר עבירה אך גם לא קיים מצות ציצית, ולכן ראוי¹² לכל אדם בכל עת שנכנס לסוכה ונתחייב לברך 'לישב בסוכה' שיכוין שברצונו לצאת ידי חובת מצות עשה בסוכות תשבו שבעת ימים כאשר ציוונו הבורא ית"ש (וכמבואר נכון לכוין גם את טעמי המצוה לצאת שיטת הב"ח ובכורי יעקב ודעימיה).

⁶ . ועיי' היטב בפסק"ת שם אות ז', ושם בסוה"ס עמ' תתקל"ט.

⁷ . וכן ציצית דכתיב ביה למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי וכו' ותפילין דכתיב ביה למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד חזקה וכו' - ב"ח ריש ס' ח'.

⁸ . אם כי הב"ח (הכא) כתב שהוא כדי לקיים המצוה כתיקונה, צ"ל שלמד הבכור"י שלשון 'כתיקונה' הכוונה שבלא זה אינו יוצא, וכן למד במחצה"ש ס' ח' סק"י, ובדברי הב"ח בס' ח' אין כתוב כתיקונה, וסתימת דבריו שם מוכח שאינו יוצא בלא כוונת הטעם, אמנם הפמ"ג (א"א בתחילת הסימן) למד בדברי הב"ח שאינו אלא לכתחילה ולא לעכובא, וכן הביאו המשנ"ב, וע"ע תשובות והנהגות ח"ה ס' ר"ד שגם לבכור"י ודעימיה יוצא י"ח מצות סוכה אלא שאינו יצא חובת הכוונה, ועוד שם שיתכן שבזה שמכוין כוונת המצוה בלילה ראשונה יוצא י"ח לכל ימי הסוכות, וע"ע שו"ת מחשבת חיים ס' קנ"א.

⁹ . בהקדמה א' אות ה', וכשיטת הב"ח פסקו גם במועד לכל חי ס' כ' ושו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב ס' קס"ח.

¹⁰ . ועיי' בדרך פיקודיך (שם) שלכן לא מצוינו בטור ושו"ע שהעתיקו את טעמי המצוה אלא בג' מצוות אלו, ציצית (ס' ח' סעי' ח'), תפילין (ס' כ"ה סעי' ה') וסוכה (בס"י זה), לרמז לנו ענין זה שיש לכוין במצוות אלו טעמי המצוה גם עפ"י ההלכה הפסוקה, ומן הנכון לציין גם לדברי הפמ"ג (ס' תר"מ מ"ז סק"ח) הטעם דאבל ובעלי מרה שחורה פטורים מן הסוכה "שעיקר הסוכה שיתבונן בנפלאות ה', (סוכה) מלשון ראייה, וזה מצטער ואין נותן לב".

¹¹ . להלן, ובס' ס' ביה"ל (ד"ה וי"א) דמחמיר טפי בזה, וכותב שהרי הוא כאילו אוכל חוץ לסוכה, ועמש"כ בזה בס' שערי יושר שער ג', ס' הליכות שלמה (סוכות פ"ט אות א').

¹² . בן איש חי פ' האזינו אות ז', ועיי' בשו"ת מנחת שלמה ח"א ס' א' שעפ"י דברי הביה"ל ס' ס' סעי' ד' (ד"ה וי"א שצריכות) עולה לדינא דלא כהמנ"ח, אלא שעובר ממש על המ"ע כשיש חסרון כוונה במצוה, וכל האוכל בז' ימי החג ללא כוונה לקיים המצוה הרי הוא כאוכל חוץ לסוכה, ועיי"ש שמאריך בזה ומסיק דהדבר צריך הכרע לדינא, וע"ע מועדים וזמנים ח"א ס' פ"ה, וראה עוד בהרחבה בפסק"ת שם אות ז' הלימוד זכות דהחיי אדם (המובא במשנ"ב שם) דהיכא דמוכח שעושה כדי לצאת י"ח כהא דסוכה לאכול שם שפיר יוצא י"ח, ובפרט במצוה שיש בה ברכה, ועוד שם בסוה"ס דיתכן שיוצא י"ח לכתחילה.